

Monitor

De rubriek 'Monitor' wil de lezer informeren over kengetallen hoger onderwijs. Gegevens worden geleverd door een aantal onderzoeksinstituten. In dit nummer is de rubriek samengesteld door Jim Allen (j.allen@ROA.unimaas.nl), Ger Ramaekers en Robert de Vries, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Universiteit Maastricht.

AFGESTUDEERDEN VAN HET HBO EN ONDERNEMERSCHAPⁱ

INLEIDING

Het aandeel van zelfstandigen is in Nederland, en ook in andere westerse landen als Duitsland, Italië, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, de afgelopen twintig jaar flink toegenomen (Luber & Gangl, 1997). Tegenwoordig is ongeveer 10% van de Nederlandse beroepsbevolking werkzaam als zelfstandig ondernemer (Blumberg & De Graaf, 2004). Blumberg en De Graaf (2004) noemen vier ontwikkelingen die de recente toename van het aantal zelfstandige ondernemers kunnen verklaren. Er heeft een verschuiving plaatsgevonden van productie naar de dienstensector. Schaalvoordelen zijn niet langer doorslaggevend. De consumentenvraag naar producten en diensten is steeds meer geïndividualiseerd. Bovendien wordt het starten van een bedrijf door de overheid gestimuleerd. In deze bijdrage staat het zelfstandig ondernemerschap onder pas afgestudeerden van het hbo centraal. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van gegevens van de HBO-Monitor (Allen e.a., 2005).

ONTWIKKELINGEN IN ONDERNEMERSCHAP

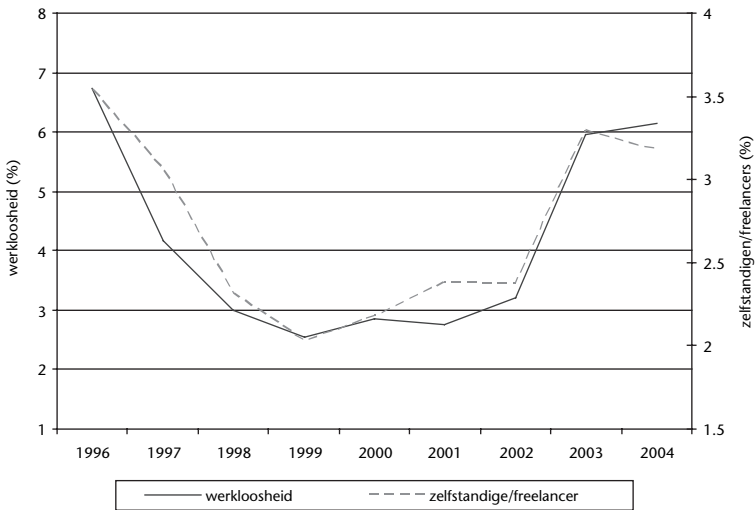

Uit de cijfers over de ontwikkelingen in het aandeel van zelfstandigen/freelancers onder afgestudeerden van het hbo zijn twee punten opvallend. Ten eerste is het aandeel van zelfstandigen onder afgestudeerde hbo'ers relatief laag, in vergelijking met het beeld voor Nederland als geheel. Deze varieert in de periode 1996-2004 van 2% tot 4%. Dit is echter niet vreemd, omdat de afgestudeerden nog maar net een hbo-opleiding hebben verlaten. Eerder onderzoek heeft laten zien dat het zelfstandig ondernemerschap in de meeste gevallen wordt voorafgegaan door een periode van werken in loondienst. Iemand start pas een bedrijf wanneer de nodige werkervaring is opgedaan en het benodigde kapitaal is verzameld (Blumberg & De Graaf, 2004). Naar verwachting zal na ver-

ⁱ Deze bijdrage is gebaseerd op het hoofdstuk 'HBO'ers en ondernemerschap' uit het rapport; HBO-Monitor 2004. De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (Allen e.a., 2005).

loop van tijd het aandeel van hbo'ers die kiezen voor het ondernemerschap toenemen. Het aandeel van hbo-afgestudeerden dat na het verlaten van de opleiding als zelfstandige of freelancer werkzaam is, is veruit het hoogst in de sector taal en cultuur. Het betreft hier voornamelijk musici en beeldend kunstenaars die voor zichzelf beginnen. Ook voor de sector landbouw geldt dat relatief veel afgestudeerden een eigen onderneming leiden. Hierbij gaat het voornamelijk om afgestudeerden die een boerenbedrijf beginnen of overnemen.

Het tweede wat opvalt is dat het aandeel van zelfstandigen onder afgestudeerde hbo'ers niet structureel is toegenomen in de periode 1996-2004. Het aandeel was het hoogst in 1996 (4%). Vervolgens is het aandeel van zelfstandigen/freelancers gedaald naar 2% in de jaren 1998-2002. In 2003 en 2004 is het aandeel van zelfstandigen/freelancers weer iets toegenomen naar 3%. Uit figuur 1 wordt duidelijk dat de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap de conjunctuur volgt. In figuur 1 is voor afgestudeerde hbo'ers zowel het werkloosheidspercentage als het aandeel van zelfstandigen/freelancers in de periode 1996-2004 vermeld. Duidelijk is dat het aandeel van zelfstandigen/freelancers afneemt wanneer het werkloosheidspercentage afneemt. Wanneer het werkloosheidspercentage onder hbo'ers stijgt, stijgt ook het aandeel van hbo'ers die kiezen voor het zelfstandig ondernemerschap. Dit duidt er op dat een ongunstige conjunctuur een positieve invloed heeft op de keuze voor het ondernemerschap, aangezien banen in loondienst dan minder voorhanden zijn. Theoretisch zou men kunnen veronderstellen dat een gunstige conjunctuur een positieve invloed heeft op de keuze voor het ondernemerschap. Men begint een onderneming omdat de situatie van het moment gunstig is. Maar dit blijkt dus hier niet het geval te zijn. We kunnen eerder stellen dat ondernemerschap afgestudeerde hbo'ers een 'vluchtroute' biedt; men begint een onderneming om werkloosheid te voorkomen.

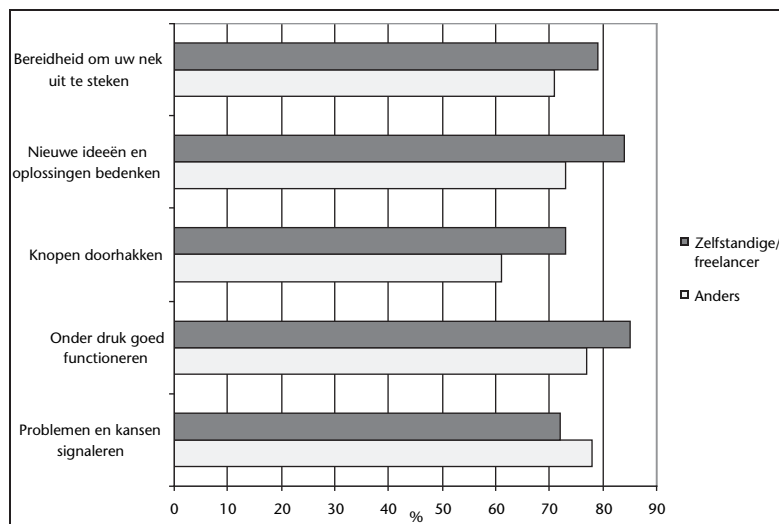

Figuur 1 Ondernemerschap en conjunctuur.

ONDERNEMERSCHAPCOMPETENTIES

De werkzaamheden van zelfstandig ondernemers verschillen doorgaans van die van werknemers in loondienst. Dit betekent dat zelfstandigen over andere competenties dienen te beschikken dan werknemers. De vraag is welke competenties nodig zijn om zelfstandig ondernemer te worden. In deze paragraaf gaan we na in welke mate ondernemerschapcompetenties worden vereist in het werk van zelfstandig ondernemers. Daarna wordt bekeken in hoeverre afgestudeerde hbo'ers over deze ondernemerschapcompetenties beschikken. Hiervoor zijn van een lijst van 23 competenties, die in de HBO-Monitor aan de afgestudeerden zijn voorgelegd, een vijftal competenties genomen waarvan we menen dat deze met name voor zelfstandig ondernemers van belang zijn bij het uitvoeren van de werkzaamheden. Het betreft de competenties: (1) vermogen om problemen en kansen te signaleren (2) vermogen om onder druk goed te functioneren (3) vermogen om nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken (4) vermogen om knopen door te hakken en (5) bereidheid om de nek uit te steken. Deze competenties weerspiegelen werkaspecten als het nemen van initiatief, daadkracht, slagvaardigheid, besluitvaardigheid, om kunnen gaan met druk, en creativiteit die naar verwachting in het werk van zelfstandig ondernemers vaker worden vereist dan in het werk van andere afgestudeerde hbo'ers.

In figuur 2 wordt zowel voor zelfstandigen/freelancers als voor afgestudeerden met een ander dienstverband het aandeel vermeld dat de vijf ondernemerschapcompetenties goed of uitmuntend dient te beheersen. Het blijkt dat de ondernemerschapcompetenties vaker op een hoog niveau worden vereist in het werk van zelfstandigen/freelancers

Vereist niveau gemeten op een schaal van 1 (matig) t/m 5 (uitmuntend).

Figuur 2 Vereist niveau van ondernemerschapcompetenties (% goed/uitmuntend niveau vereist).

dan in het werk van afgestudeerden met een ander soort dienstverband. Dit geldt voor vier van de vijf competenties: Onder druk goed functioneren, Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken, Knopen doorhakken en Bereidheid om uw nek uit te steken. Vooral bij de competenties Knopen doorhakken en Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken is het verschil tussen zelfstandigen/freelancers en andere afgestudeerden groot (meer dan 10%-punt). Met andere woorden, besluitvaardigheid en creativiteit zijn voor zelfstandigen/freelancers nog belangrijker dan voor hbo'ers met een ander dienstverband. Een uitzondering op dit algemene beeld wordt gevormd door de competentie Vermogen om problemen en kansen te signaleren. Deze is voor hbo'ers met een ander dienstverband iets vaker relevant dan voor zelfstandigen/freelancers. Desondanks is deze competentie ook voor zelfstandig ondernemers van belang bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

Zoals eerder aangegeven, is het aandeel van zelfstandigen onder afgestudeerde hbo'ers relatief laag. Te verwachten valt dat dit aandeel naar verloop van tijd zal toenemen. Het is daarom van belang om te kijken in hoeverre hbo'ers over ondernemerschapcompetenties beschikken. Tabel 1 toont het eigen niveau van de ondernemerschapcompetenties van hbo'ers anderhalf jaar na het verlaten van de hogeschool. De tabel vermeldt het percentage afgestudeerde hbo'ers dat zegt dat het eigen niveau van de competenties goed of uitmuntend is. Over het algemeen beheerst het merendeel van de afgestudeerden de ondernemerschapcompetenties op een hoog niveau. Bij vier van de vijf competenties zegt ten minste 70% van de afgestudeerden dat het eigen niveau van de competentie goed of uitmuntend is. Wel moet hierbij worden bedacht dat uit figuur 2 naar voren is gekomen dat meer dan 80% van de zelfstandigen/freelancers aangeeft dat de competenties Onder druk functioneren en Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken goed/uitmuntend moeten worden beheerst. Daarnaast geldt dat slechts 57% van de afgestudeerden aangeeft dat het eigen niveau van de competentie Knopen doorhakken goed of uitmuntend is, terwijl 73% van de zelfstandigen/freelancers deze competentie goed of uitmuntend dient te beheersen. De vraag is dus of hbo-opleidingen afgestudeerden wel in voldoende mate voorzien van ondernemerschapcompetenties. Op een aantal punten blijft voor afgestudeerde hbo'ers het eigen niveau van ondernemerschapcompetenties achter bij het vereiste niveau van beheersing voor zelfstandigen/freelancers. Dit resultaat biedt een mogelijke verklaring voor het relatief lage aandeel van zelfstandigen onder net afgestudeerde hbo'ers, en is in lijn met het idee dat het aandeel zelfstandigen na verloop van tijd toeneemt wanneer de nodige competenties door middel van werkervaring zijn opgedaan. Overigens ligt het eigen niveau van hbo-afgestudeerden op deze vijf competenties dicht bij het niveau dat vereist is in het werk van afgestudeerden met een ander soort dienstverband. Van een algemeen tekort van deze competenties bij afgestudeerden die in loondienst werken, lijkt dus geen sprake.

Tabel 1 Eigen niveau van ondernemerscompetenties afgestudeerden hbo, naar sector (% eigen niveau goed/uitmuntend).

	hbo totaal	land- bouw	onder- wijs	tech- niek	econo- mie	gezond- heidszorg	gedrag en maat- schappij	taal en cultuur
Problemen en kansen signaleren	73	x	78	69	70	74	80	60
Onder druk goed functioneren	75	x	72	76	78	74	72	78
Knopen doorhakken	57	x	61	55	54	56	58	61
Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken	70	x	76	70	64	72	70	84
Bereidheid om uw nek uit te steken	74	x	77	70	74	73	76	74

x = geen cijfer beschikbaar

Eigen niveau gemeten op een schaal van 1 (matig) t/m 5 (uitmuntend).

Verder laat tabel 1 enige verschillen zien tussen de sectoren van het hbo met betrekking tot de mate waarin de afgestudeerden ondernemerschapcompetenties beheersen. Ongeveer 80% van de afgestudeerden van de sector onderwijs en de sector gedrag en maatschappij geeft aan dat het eigen niveau van de competentie Problemen en kansen signaleren goed of uitmuntend is, terwijl dit percentage bij de sector taal en cultuur 60% is. Afgestudeerden van het kunstonderwijs zeggen daarentegen het vaakst dat het eigen niveau van de competentie Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken goed of uitmuntend is (84%) en afgestudeerden van de sector economie het minst vaak (64%). Bij de competenties Onder druk goed functioneren, Knopen doorhakken en Bereidheid om uw nek uit te steken zijn de verschillen tussen de hbo-sectoren gering.

REFERENTIES

- Allen, J. Ramaekers, G. & de Vries, R. (2005) *HBO-Monitor 2004. De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het HBO*. Den Haag: HBO-raad.
- Blumberg, B.F. & de Graaf, P.M. (2004) Zelfstandig ondernemerschap in Nederland: Determinanten van instroom en uitstroom. *Mens en Maatschappij*, 79, 1, 43-65 .
- Luber, S. & Gangl, M. (1997) Die Entwicklung Selbständiger Erwerbsarbeits in Westeuropa und den USA 1960-1995. *Working paper* Nr. 16: Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung.